

Studenten leren schrijven: Kunnen we daar niet het best mee ophouden?

Carel Jansen (em. hoogleraar RU Groningen)
mede namens de andere auteurs van *Leren communiceren*:
Aline Douma, Joyce Karreman en Jan Ravesteijn

Casus tijdens de Forumdag 'Naar een 'hightech' taalbeleid?', Leuven, 31 mei 2024

Leren communiceren (1e druk: 1979; 8e druk: 2021)

- Auteurssteam werkt nu aan 9e druk, te verschijnen in mei 2025.
- In veel hoofdstukken speelt schrijven een belangrijke rol.

Uit: *Leren communiceren* (8e druk), hst. 2 'Structureren'

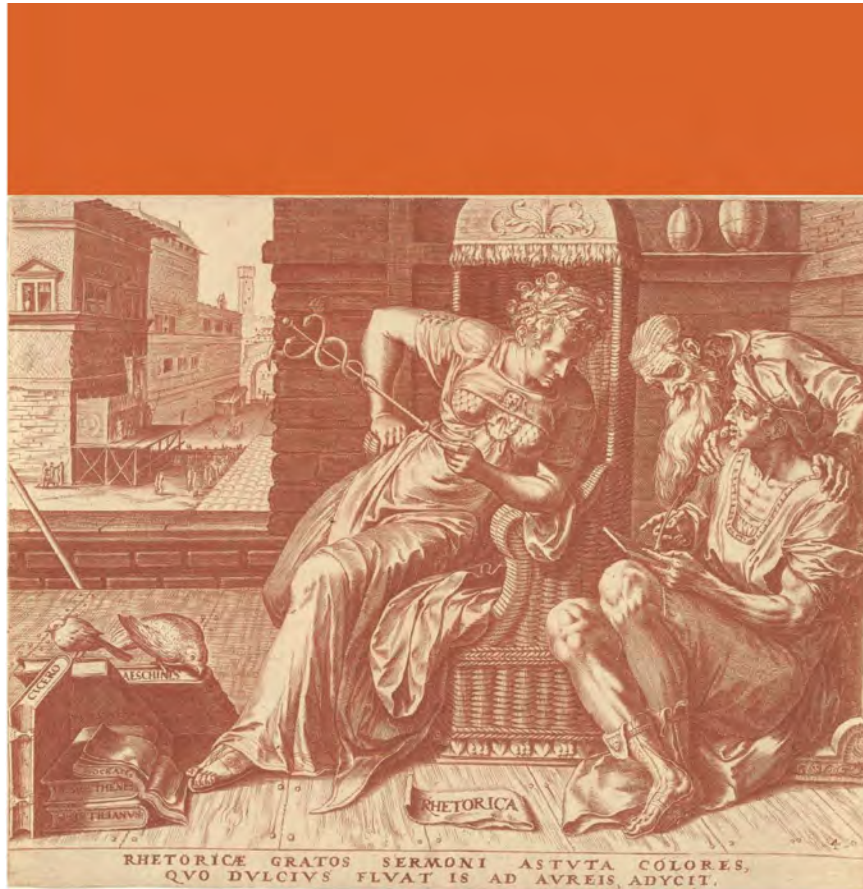

2.1	Bouwplannen	55	2.4	Uiterlijke structuur	89
2.1.1	Wanneer is een bouwplan handig?	58	2.4.1	Tekstindeling	91
2.1.2	Een bouwplan maken: de hoofdlijnen	59	2.4.2	Structuraanduidende passages	92
2.1.3	Het thema	60	2.4.3	Alinea's	93
2.1.4	De hoofdvragen	62	2.4.4	Opsommingen	96
2.1.5	De kernantwoorden	63		Kernpunten	98
2.1.6	Subvragen en verdere uitwerking	65			
2.2	Vaste structuren	65			
2.2.1	Probleemstructuur	66			
2.2.2	Maatregelstructuur	70			
2.2.3	Evaluatiestructuur	73			
2.2.4	Handelingsstructuur	77			
2.2.5	Ontwerpstructuur	79			
2.2.6	Onderzoeksstructuur	81			
2.2.7	Netwerken van vaste structuren	84			
2.3	Orderingsprincipes voor kernantwoorden	87			
2.3.1	Bekend-nieuw	87			
2.3.2	Ruimte	87			
2.3.3	Tijd	88			
2.3.4	Hierarchie	88			
2.3.5	Eisen aan de indeling	89			

2

Structureren

Uit: *Leren communiceren* (8e druk), hst. 3 'Argumenteren en overtuigen'

3.1	Verschillende manieren om te overtuigen 106	3.4	Drogredenen 120
3.1.1	Klassieke retorica: logos, ethos en pathos 107	3.4.1	Ontwijking van de bewijslast 121
3.2	Argumenteren 110	3.4.2	Onterecht beroep op een autoriteit 122
3.2.1	Wanneer is argumentatie nodig? 111	3.4.3	Vals dilemma 123
3.2.2	Standpunten en argumenten 112	3.4.4	Verdraaide weergave 123
3.2.3	Syllogismen: de basismform van argumentatie 115	3.4.5	Onterecht oorzakelijk verband 124
3.3	Logische geldigheid 116	3.4.6	Persoonlijke aanval 125
3.3.1	Twee soorten geldige redeneringen 117	3.5	Andere manieren om te overtuigen 126
3.3.2	Twee soorten ongeldige redeneringen 119	3.5.1	Vuistregels 126
		3.5.2	Framing 127
		3.5.3	Nudging 130
		3.5.4	Verhalen 132
			Kernpunten 134

3

Argumenteren en overtuigen

Uit: *Leren communiceren* (8e druk), hst. 4 'Formuleren'

4.1	Stijl: twee belangrijke aspecten 139	4.5	Informatiedichtheid 153
4.1.1	Stijldeugden 139	4.5.1	Herhalingen 154
4.1.2	Stijldimensies 141	4.5.2	Niet-inhoudelijke uitbreidingen 154
4.2	Gestructureerdheid 142	4.5.3	Expliciete verbanden 155
4.2.1	Verwijzingen 142	4.6	Afstandelijkheid 156
4.2.2	Signaalwoorden en signaaluitdrukkingen 143	4.6.1	Ouderwetse woorden en zinsconstructies 156
4.3	Moelijkheid 144	4.6.2	De lijdende vorm 157
4.3.1	Woordkeus 145	4.6.3	Directe aansprekingen 158
4.3.2	Zinsbouw 147	4.7	Levendigheid 159
4.3.3	Inversie met lange bijzinnen 147	4.7.1	Afwisseling in woordkeus 159
4.3.4	Tangconstructies 148	4.7.2	Afwisseling in zinsbouw 160
4.3.5	Naamwoordconstructies 150	4.7.3	Concrete beschrijvingen 161
4.4	Exactheid 151	4.7.4	Stijlfiguren 162
4.4.1	Precisie en consistentie in terminologie 151		Kernpunten 165
4.4.2	Precisie in verwijzingen 152		
4.4.3	Gebruik van signaalwoorden en -uitdrukkingen 152		
4.4.4	Precisie in bereik 153		

4

Formuleren

Uit: *Leren communiceren* (8e druk), hst. 5 'Foutloos schrijven'

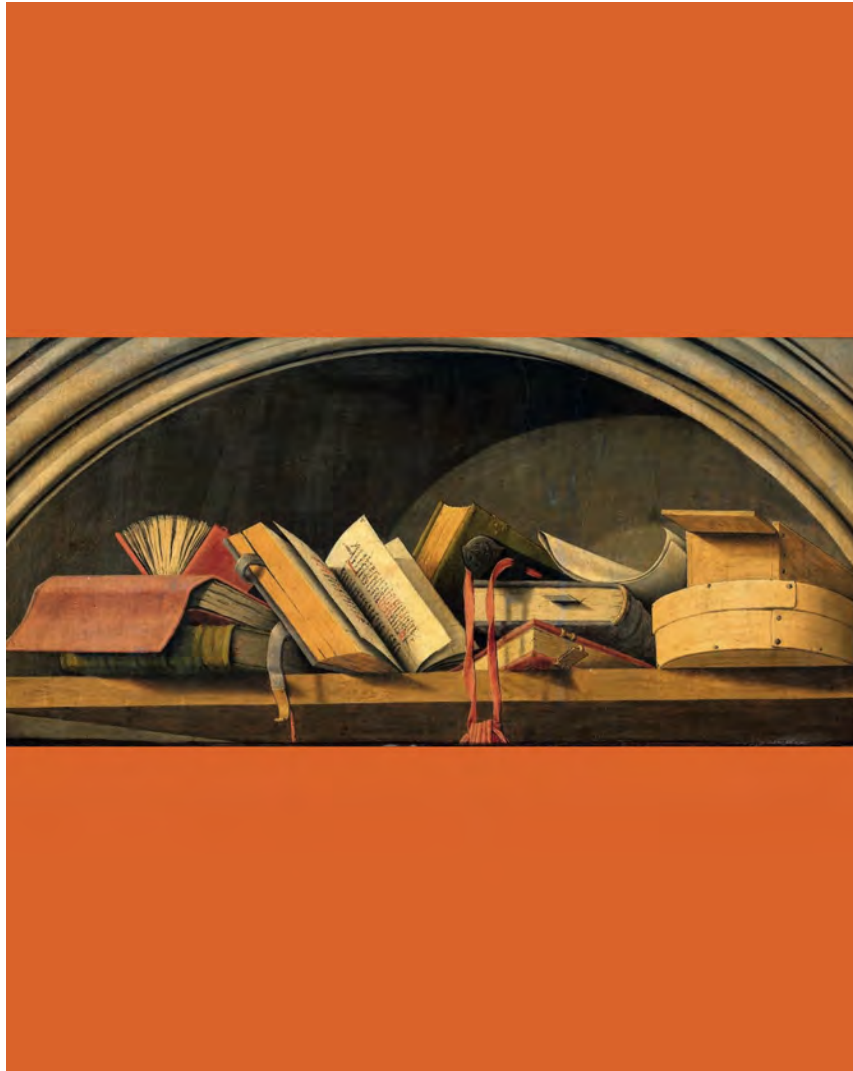

5.1	Taalgebruik 172	5.2.6	Hoofdletters 189
5.1.1	Verwijswoorden 174	5.2.7	Getallen 190
5.1.2	Signaalwoorden en signaaluitdrukkingen 176	5.2.8	Trema 191
5.1.3	Congruentie 177	5.2.9	Apostrof 192
5.1.4	Samenstellingen 177	5.2.10	Woorden afbreken 193
5.2	Spelling en leestekens 178	5.2.11	Komma 194
5.2.1	Werkwoordsvormen 178	5.2.12	Puntkomma 196
5.2.2	Samenstellingen 182	5.2.13	Dubbele punt 197
5.2.3	Meervoudsvorming 185	5.2.14	Aanhalingstekens 197
5.2.4	Verkleinwoorden 187		
5.2.5	Woorden uit een andere taal 187		Kernpunten 199

5

Foutloos schrijven

Uit: *Leren communiceren* (8e druk), hst. 7 'Lezen en samenvatten'

7.1	Tekstvolgend lezen en samenvatten 237	7.3	Herstructurend lezen en samenvatten 252
7.1.1	Groosar lezen; een minisamenvatting en een korte samenvatting 238	7.2.1	werken met een literatuurmatrix 254
7.1.2	Nauwkeurig lezen; een gedetailleerde samenvatting 244		Kernpunten 259
7.1.3	Kritisch lezen; een kritische samenvatting 249		

7

Lezen en samenvatten

Uit: *Leren communiceren* (8e druk), hst. 8 'Schrijven – het proces'

8.1	Voorbereiden	266	8.4	Redigeren	285
8.1.1	Oriënteren	267	8.4.1	Reviewers benaderen	285
8.1.2	Plannen	270	8.4.2	Commentaar verwerken	286
8.2	Uitgangspunten bepalen	273	8.4.3	De tekst afwerken	287
8.2.1	Ideeën genereren	274	8.5	Oplossingen voor schrijfproblemen	288
8.2.2	Informatie uit andere bronnen verzamelen	274	8.5.1	Beginnen met schrijven	288
8.2.3	Relevante informatie selecteren en structureren	278	8.5.2	Blijven schrijven	290
8.3	Schrijven	280	8.5.3	Overzicht houden	291
8.3.1	De eerste versie schrijven	280		Kernpunten	293
8.3.2	Volgende versies schrijven	281			
8.3.3	Het geheel controleren	284			

8

Schrijven – het proces

Uit: *Leren communiceren* (8e druk), hst. 9 'Schrijven – rapporteren'

9.1	Onderdelen van een rapport	299	9.4	Het onderzoeksrapport	332
9.1.1	Omslag en titelpagina	299	9.4.1	Onderdelen van een onderzoeksrapport	334
9.1.2	Samenvatting	301	9.4.2	Inleiding	336
9.1.3	Voorwoord of aanbestedingsbrief	304	9.4.3	Methode	337
9.1.4	Inhoudsopgave	305	9.4.4	Resultaten	337
9.1.5	Inleiding	306	9.4.5	Conclusie en discussie	338
9.1.6	Titels en kopjes	310	9.4.6	Taalgebruik in onderzoeksrapporten	339
9.1.7	Afsluiting	311			
9.1.8	Noten	313			
9.1.9	Literatuurlijst	313			
9.1.10	Bijlagen	313			
9.2	Een voorbeeld: het communicatieplan	314			
9.3	Bronvermeldingen	320			
9.3.1	Plagiaat – en hoe dat te voorkomen	321			
9.3.2	Literatuurverwijzingen	322			
9.3.3	Titelbeschrijvingen	327			
9.3.4	Literatuurlijst	331			

9

Schrijven – rapporteren

Wat vindt u?

Stelling 1

In de nieuwe druk van *Leren communiceren* is minder aandacht voor schrijven nodig.

Wat vindt u?

Stelling 2

In de nieuwe druk van *Leren communiceren* is meer aandacht voor schrijven nodig.

Stelling 1: Er is minder aandacht voor schrijven nodig.

Met ChatGPT en vergelijkbare hulpmiddelen is goed schrijven geen probleem meer.

Hooguit moeten studenten enige vaardigheid krijgen in:

(1) 'prompt engineering'

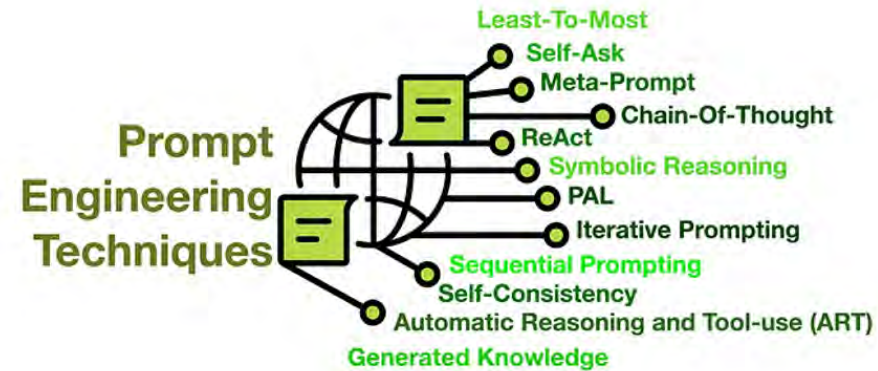

Hoe competent moet een schrijver daarvoor zijn in taal en communicatie?

Generatieve AI: prompt engineering

- “Maak deze tekst leesbaarder”
  - “Herschrijf deze tekst zodat een 12-jarige hem zou begrijpen”
  - “Laat bij het herschrijven deze woorden staan: (...)”
  - “Maak de tekst zo hulpvaardig mogelijk”
-
- Prompt engineering, “promptologie”: enorm in flux, weinig wetenschappelijk
  - Ook: zero/one/few-shot learning

12 Prompt Engineering Techniques

www.cobusgreyling.com

<https://cobusgreyling.medium.com/12-prompt-engineering-techniques-644481c857aa>

Stelling 1: Er is minder aandacht voor schrijven nodig.

Met ChatGPT en vergelijkbare hulpmiddelen is goed schrijven geen probleem meer.

Hooguit moeten studenten enige vaardigheid krijgen in:

- (1) 'prompt engineering'
- (2) beoordelen en zo nodig verbeteren van de aangeleverde producten.

Hoe competent moet een schrijver daarvoor zijn in taal en communicatie?

Kun je een wetenschappelijk klinkende tekst van ongeveer 250 woorden schrijven over gevaren die onze democratie bedreigen?

De democratie, een systeem dat is ontworpen om de wil van het volk te vertegenwoordigen, wordt geconfronteerd met tal van bedreigingen die haar fundamenteën kunnen ondermijnen. Eén van de meest urgente gevaren is de opkomst van desinformatie en nepnieuws. In het digitale tijdperk kunnen misleidende informatiecampagnes zich snel verspreiden via sociale media, wat kan leiden tot een verkeerd geïnformeerd electoraat en de polarisatie van de publieke opinie. Dit ondermijnt het kritische debat en de rationele besluitvorming die essentieel zijn voor een gezonde democratie.

Enzovoort

Tekstje door ChatGPT 4o. Wat valt hier voor een student nog aan te verbeteren?

Kan ChatGPT alles wat nodig is voor een goede tekst?

Wat is Generatieve AI niet?

- *Artificial General Intelligence* – intelligentie die die van de mens benadert of overschaduwet. Van geen kanten.

Als gevolg van hoe de technologie werkt kan Generatieve AI niet:

- redeneren (het genereert slechts plausibel klinkende teksten) en kan niet rekenen;
- feiten controleren aan de hand van andere feiten;
- buiten de trainingsdata 'redeneren', het heeft geen kennis van de wereld.

Maar: zie dit dialoogje met ChatGPT 4o:

Is de volgende redenering logisch geldig? Wie de verkiezingen heeft gewonnen, wordt minister-president. Wilders wordt geen minister-president. Dus hij heeft de verkiezingen niet gewonnen.

Deze redenering volgt de juiste logische structuur van modus tollens en is daardoor geldig.

Stelling 2: Er is meer aandacht voor schrijven nodig.

Grootschalig onderzoek naar knelpunten in aansluiting secundair en tertiair onderwijs (Warps et al. 2021):

1.215 deelnemers, vooral docenten in het tertiair onderwijs

Uitkomsten:

- kennistekort is nauwelijks een probleem bij beginnende studenten;
- serieuze **problemen** zijn er wel op het vlak van **competenties**;
- in de eerste plaats is dat **taalvaardigheid in het Nederlands**.

Stelling 2: Er is meer aandacht voor schrijven nodig

Literatuurstudie naar taalcompetentie-problematiek in het Nederlandstalige hoger onderwijs

Vooraf problematisch: **schrijfvaardigheid**

- samenhangende teksten schrijven met een logische opbouw en een heldere argumentatie
- passende stijlkeuzes maken
- geen fouten maken in spelling en grammatica

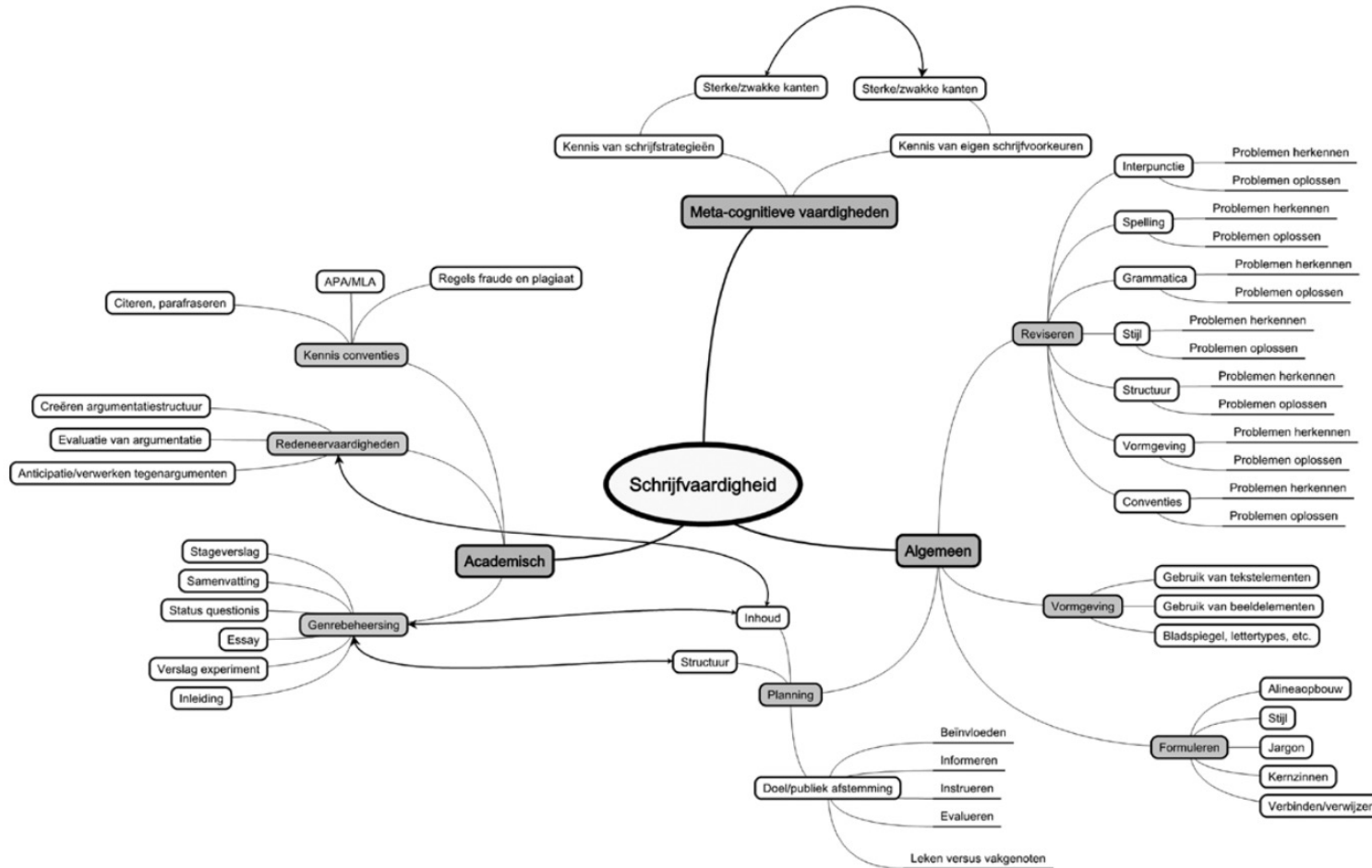
Uit: Nederlands wetsvoorstel 'Internationalisering in balans'

Elke instelling voor hoger onderwijs moet in haar **taalbeleid** vastleggen:

- **hoe** de taalvaardigheid in het Nederlands van de studenten wordt bevorderd,
- daarbij moet het beoogde **niveau van taalbeheersing** worden benoemd;
- Beoordeeld wordt straks:
  - of het beoogde niveau op orde is;
  - of dat niveau ook wordt gerealiseerd;
  - hoe de instelling c.q. de opleiding zich inspant om de studenten het beoogde niveau te laten halen.

Wat komt erbij kijken om een academische tekst te schrijven?

Janssen, D. le (2024) & Van der Deijl, L. (2024). Leren schrijven voor de wetenschap. In R. Bouwer et al. (Red.), *Opdat wij schrijven: Herinrichting van het schrijfonderwijs nu* (pp. 140-150). Pica.

Stelling 2: Er is meer aandacht voor schrijven nodig

Schrijven = denken

Dat denken gebeurt volgens Arendt altijd in een dialoog. Door te spreken met anderen leer je ook de dialoog in je eigen hoofd beter voeren. Alleen kom je weg met half afgemaakte redeneringen, snelle conclusies, niet helemaal de juiste woorden. Maar als je je gedachten wilt delen, moet je je best doen om goed te formuleren, anders begrijpt de ander je niet.

Dat geldt nog meer voor het schrijven. In een gesprek kan de ander nog af en toe vragen wat je bedoelt, maar in een tekst moet je van begin tot eind te volgen zijn voor iemand die je niet kent en niets kan terugzeggen. Het kan zelfs iemand zijn aan de andere kant van de wereld, of iemand die honderd jaar later leeft. Schrijven dwingt tot heel nauwkeurig denken de juiste woorden vinden, bedenken op welke manieren die woorden kunnen worden opgevat, voorbeelden bedenken die helpen te begrijpen wat je bedoelt. Ook de tekst is een dialoog, maar dan een met heel veel ruimte ertussen. In die ruimte kan van alles gebeuren; het gebeurt niet zelden dat een lezer iets heel anders in een tekst leest dan de schrijver had bedacht. De tekst scheidt daarmee ruimte om te denken, zowel voor de lezer als voor de schrijver.

Stelling 2: Er is meer aandacht voor schrijven nodig.

Goed schrijfonderwijs zou moeten draaien om het maken van de verbinding tussen binnen- en buitenwereld (dat zijn: leerling en maatschappij) via taal. Schrijven geeft de kans die verbinding kritisch te onderzoeken en beproeven, waardoor er samenhang tussen leerling en maatschappij ontstaat.

Stelling 2: Er is meer aandacht voor schrijven nodig

Een schrijver die zijn pen versnijdt. Jan Ekels (II), 1784. In een interieur versnijdt een schrijver zijn pen. Hij zit aan een tafel bij het venster, boven de tafel een spiegel waarin het gezicht van de man te zien is. Op tafel een inktstel, rechts ligt een jas over de stoel. Bron: Onlinecatalogus van het Rijksmuseum in Amsterdam.

Wat gaat er door deze schrijver heen terwijl hij zich voorbereidt op zijn schrijftaak? De compositie van dit schilderij van Ekels toont de kijker zowel de voor- als de achterkant van de afgebeelde man. Door de reflectie van zijn spiegelbeeld lijkt het bijna alsof er twee personen op dit schilderij staan: de schrijver hoeft zijn blik maar iets te verplaatsen om zichzelf in de ogen te kijken.

Ook voor schrijvers die niet daadwerkelijk een spiegel boven het bureau hebben hangen, is zelfreflectie een onontbeerlijk onderdeel van het schrijfproces. Als we goed willen schrijven, moeten we niet alleen het vermogen hebben om doelmotig te werk te gaan; schrijven is ook afwisselend ideeën uitwerken en die uitgewerkte tekst in ons opnemen. Schrijven werkt van binnen naar buiten en van buiten naar binnen.

Telkens weer als schrijvers de schrijfveer ter hand nemen, de pen op papier zetten of het toetsenbord aanraken, gaan ze de dialoog aan met hun tekst. Sommige schrijvers werken graag alles uit voor ze aan hun project beginnen, terwijl andere schrijvers zich laten leiden door hun associaties tijdens het schrijfproces. Iedere schrijver ontwikkelt daarin na veel oefening een eigen ritme en routine.

Wat vindt u nu?

Stelling 1

In de nieuwe druk van *Leren communiceren* is minder aandacht voor schrijven nodig.

Wat mag er dan weg?

Wat vindt u nu?

Stelling 2

In de nieuwe druk van *Leren communiceren* is meer aandacht voor schrijven nodig.

Wat moet er dan bij?